

Judita Zidar

Da bi bilo še kaj več

EVA MAHKOVIC

V tekstu *Kar vem, da je res* Avstralka iz predmestja Adelajde, Rosie (19), za *gap year* odide na potovanje po Evropi. Nekaj mesecev potuje, pričakuje življenje, pa se ji nič ne zgodi. Potem v milenijski meki Berlinu ponoči v klubu spozna španskega *fuckboia*, preživi z njim tri noči in ostane brez denarja in *velikega kosa srca*. Berlin je kliše, španski *fuckboi* je kliše in Rosiejina zgodba je kliše. Tako splošna, da je pravzaprav celo znak. Mislim, da nekje pri Rosiejinih letih namreč marsikdo med nami prvič (in morda najpomembneje) ostane brez *velikega kosa srca*, to je dogodek, ki bi ga pravzaprav definirala kot najpomembnejšo izgubo nedolžnosti v življenju: ugotovitev, da kronologija življenja ni takšna, kot si mislila, da *ljudje* niso takšni, kot si mislila, skratka, gre za tiste vrste izgubo nedolžnosti, ki je eden od vélikih korakov v odraslost. (Če se ti nikoli ne zgodi – in nekaterim se ne –, potem imaš v življenju srečo.) Rosie svojo izkušnjo z besedami opiše grafično, da bi lahko zdaj *dobesedno razpadla*: da ji bodo *odpadle roke, noge in potem še glava*. Da bi se fizično obdržala v enem kosu, začne sestavljati seznam: seznam stvari, za katere ve, *da so res* (Umberto Eco pravi, da je seznam, stalnica v zgodovini zahodne literature, religije in vizualne umetnosti, človeški poskus obvladovanja večnosti, hlastanje po nesmrtnosti. Od nekdaj imam rada sezname.) Na Rosiejinem seznamu ni ničesar, razen varnosti otroštva in hiše z vrtom v predmestju. Razen varnosti, ki jo predstavlja dozdevna stalnost homogenega otroškega časa (časa otroštva). Rosie se vrne domov.

Prijateljica je pred kratkim na glas izrekla misel, ki jo že dolgo čutim: stare smo več kot trideset let, pa se še vedno najbolj identificiramo z najstnicami. Gledamo najstniške serije in filme. V letošnji jeseni obveznosti in odrekani sem na sredini tretje sezone *13 Reasons Why* in komaj čakam na čas, ko bom lahko končno pogledala *Euphoria* in drugo sezono *The End of the F***ing World*. Vem, da nikoli ne bom prebolela filma o najstnici v Versaillesu *Marie Antoinette* Sofie Coppole, izgubljenih in podivjanih punc na springbreaku v *Spring Breakers*, še manj pa romana Jeffreyja Eugenidesa in potem istoimenskega filma (ki ga je prav tako posnela Sofia C.) *Deviški samomori*. Mogoče se z glavo in možgani pri 30+ lahko identificiram z ženskami svojih let, čustveno pa se pogosto še vedno najbolje povežem z najstnicami: s trenutkom, ko do prestopa v odraslost še ni prišlo: ko so velike ljubezni še mogoče, načela še čista in trdna, kariere še daleč in možne in kozmopolitske, način, kako se bo obrnila odraslost – kakšno partikularno in nepričakovano vrsto razočaranja bo prinesla, pa nepredstavljen. Ko je misel, da bi življenje prineslo še kaj več, še mogoča. To je čas *nedolžnosti*, ki mu pripadajo nekatere najbolj kanonične literarne junakinje, ki so najstnice (čeprav se jih kot takšne pogosto ne obravnava): Julija, Ofelija, Catherine Earnshaw. Ženske junakinje, ki imajo (ker je pred njimi še celo življenje odraslosti, to je razočaranja) v literaturi še pravico do velikih čustev. Če so za čustva kaznovane (na primer s smrtjo), niso kaznovane z omadeževanim ugledom nemoralnega obnašanja (kot se to zgodi njihovim starejšim kolegicam). Ker še niso zares ženske.

Preden Rosie sreča španskega *fuckboia*, svojo veliko evropsko pustolovščino opiše z besedami: *Vse je bilo zelo lepo. Vse je bilo, kot sem pričakovala, da bo. Pa sem si vseeno želela, da bi bilo še kaj več*. V teh dveh povedih Rosie izrazi dva bistvena koncepta tega dramskega besedila: *Kot sem pričakovala, da bo* in *Še kaj več*. Liki v *Kar vem, da je res* lovijo ravnotežje med biti zadovoljen s tem, kar imam, in željo po nedefiniranem, abstraktnem Več, po presežni izpolnitvi (ali utopiji le-te).

Rosiejina sestra Pip je stara 34 let in moja vrstnica. Če bi bila resnična oseba in bi se tekst dogajal danes in pri nas (kar bi bilo tudi mogoče), bi pripadala generaciji, s katero sem hodila v šolo. Drugače od mene je Pip po izhodiščnih življenjskih okoliščinah resna in odrasla ženska: ima moža, dve hčerki in odgovorno službo na ministrstvu za šolstvo, službo, ki se ji lahko reče resna, saj se je treba zanjo obleči v *pencil skirt*. Kot se izkaže malo kasneje, ima tudi poročenega ljubimca, zaradi katerega se je pripravljena po samo nekaj mesecih zveze preseliti na drugi konec sveta, čisto dobesedno (iz Avstralije v Kanado), in – kar je še bolj škandalozno – pustiti hčerki pri njunem očetu. Pipino razmerje je po vseh konvencijah življenja in literature obsojeno na propad. *Enkrat se bo moral odločiti in najbrž se ne bo odločil zame*, pravi Pip. *Ampak mi je vseeno*. Kot je znak in kliše Rosiejin Berlin in španski *fuckboi*, je znak in kliše Pipin brezimni poročeni ljubimec s tremi otroki, ki ga je spoznala na dolgočasni konferenci. V literarnem kanonu (ki ga pišejo v glavnem moški) seveda dobro poznamo tudi tipe junakinj, kakršna je Pip. Če bi živel v 19. stoletju, bi po svojem obdobju norosti verjetno spila strup

ali skočila pod vlak in se tako ustrezno pokorila (čeprav bi v literarnem kanonu za vedno zavzemala mesto ponižane, nemoralne, neumne, padle ženske). Ker Pip živi v 21. stoletju, po mamini smrti samo spakira kovčke in se iz Vancouvra ponižno vrne domov. Izživela je svoje kratko obdobje kanadske nepremišljenosti, zdaj pa ve, *da je vse to tukaj, kar koli že to je, da je vse to končano in da moram domov*. Tvegala je, spustila se je v nekaj, kar je bilo v kronologiji ženskega življenja pomembno kot odločitev, kot dejanje samo, forma in ne vsebina, ki svoj pomen nosi verjetno prav zato, ker je realno tako nemogoča. Zato se mora nazadnje ponižati in se vrniti v odraslost, v svoj *Kot sem pričakovala, da bo*, kot se za štiriintridesetletnico spodobi. Kaznovana je, ker si je želela, da bi življenje prineslo *Še kaj več*. (In je bila za to že prestara.)

Predstavnica tretje generacije žensk družine Price je mati Fran. Fran je stara 57 let. Pred dvajsetimi leti se je namesto za kratkotrajno afero odločila za predmestno hišo z vrtom, moža in otroke – ker je bilo tako (družbeno gledano) prav. Najbrž pa tudi zato, ker se odločiti za nekaj, kar se spodobi – narediti nekaj, kar ljudje od nas pričakujejo – tako pogosto nudi občutek izpolnjene dolžnosti in posledično nekakšnega zadovoljstva (na občasne izbruhe že kakšnih frustracij pa je v življenju tako ali tako vedno treba računati). Zdi se, da je Franin *Še kaj več* v smislu čustev že za njo (čeprav se ji njegov odmev v razpoloženju neprestano vrača: jezna je, ves čas je jezna, še posebej, ko se njena nekdanja zgodba kot odsev v ogledalu – še en dokaz, da sta Franina in Pipina afera kot individualna motiva pravzaprav nepomembna, pomembna sta kot obdobje v ženskem življenju – ponovi pri hčerki). Fran o svojem *Še kaj več* zdaj vzporedno sanja skozi finance: nekje na sredini dramskega teksta se izkaže, da je mimo moža prihranila nekaj denarja. V zadnji tretjini postane jasno, da ima na skrivnem računu skoraj 250 000 avstralskih dolarjev. *Moj denar za izhod v sili ...* Franin *Še kaj več* je v trenutku, ko ga drugim likom (in gledalcu) razkrije, tudi že obsojen na propad, saj je treba sedaj finančno pomagati najmlajšemu sinu Benu. Spet se je namesto za *Še kaj več* (denar je nameravala porabiti za nekoliko mirnejšo, udobnejšo starost) treba odločiti za realnost, za *Kot sem pričakovala, da bo*.

Kar vem, da je res, se (v glavnem, drugi prostori so res nepomembni) dogaja na vrtu družinske hiše v predmestju Adelajde. Vrt je urejen in poln vrtnic, s katerih življenjskim ciklom – cvetenjem, osuvanjem, porezanimi cvetovi – Bovell v didaskalijah nakazuje obračanje letnih časov. Kot vedno tekste v glavnem berem skozi ženske, vendar pa med konceptoma *Kot sem pričakovala, da bo*, in *Še kaj več* – med tem, kaj bi bilo treba, in kaj bi v resnici radi (za kar v nekem trenutku *mislijo*, da bi jih izpolnilo) –, nihajo tudi vsi ostali liki. *Jaz hočem kaj več*, dobesedno izjavi Ben in si v službi nanudi nekaj denarja, ki ni njegov. *Zdaj sem nesrečen*, pravi Mark, preden odide v Sydney na spremembo spola. Celo Bob si predstavlja in pričakuje *Še kaj več* – četudi je ta želja samo nadaljevanje tradicije življenja, kot si ga je zamislil in ga do sedaj živel: *Mislil sem, da bojo taki kot midva. Da bojo boljši od naju. Izboljšana midva. Bolj izobraženi. Z boljšimi službami. In boljšimi obeti za prihodnost*.

Med *Kot sem pričakovala, da bo* in *Še kaj več* niha celo okolje družine Price: vrt, v tradiciji zahodne dramatike prostor med znanim, civiliziranim, *kulturo*, in neznanim, neciviliziranim, *naravo*. *Ta vrt je ves svet*, pravi Pip, in tudi drugi otroci se ga spominjajo podobno. Fran v svojem zadnjem prizoru, nekaj ur pred smrtjo, izrazi željo, da bi z Bobom urejeni, civilizirani, *Kot sem pričakovala* vrt, ki sta ga celo življenje negovala, da bi le bil popoln in tak, kot je treba, na starost radikalno spremenila, iz njega naredila divjino: *Rada bi posadila kakšno trto in kakšno ovijalko pa zelišča. Rastline, ki se močno razbohotijo in se med seboj prepletejo v goščavo. [...] Govorim o tem, da bi popullila vse počez in začela vse na novo ...*

Da bi bilo od življenja

Še kaj več.